

УДК 930.85(477.82-51:438):272-523.6

DOI <https://doi.org/10.32782/2307-7778/2025.2.16>**Анастасія МАРКІВ**

аспірантка кафедри музеєзнавства, пам'яткознавства та інформаційно-аналітичної діяльності
Волинського національного університету імені Лесі Українки,
проспект Волі, 13, м. Луцьк, Україна, 45023 (nastiamarkiv@gmail.com)

Anastasia MARKIV

Postgraduate student at the Department of Museum and Monument Studies,
and Information-Analytical Activities
Lesya Ukrainka Volyn National University,
13 Voli Ave, Lutsk, Ukraine, 45023 (nastiamarkiv@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-2833-0481>

ЗБЕРЕЖЕННЯ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ У ДРУГІЙ РЕЧІ ПОСПОЛИТІЙ (НА ПРИКЛАДІ РИМО-КАТОЛИЦЬКИХ ХРАМІВ ВОЛИНСЬКОГО ВОЄВОДСТВА)

Анотація. *Мета статті* – проаналізувати політику міжвоєнної Польщі щодо збереження римо-католицьких пам'яток архітектури у Волинському воєводстві, акцентуючи увагу на формуванні правової бази пам'яткоохоронної діяльності, проведенні інвентаризації пам'яток, а також відновлювальних та реставраційних роботах. **Методологія** дослідження ґрунтується на міждисциплінарному підході, поєднанні загальних і спеціальних методів дослідження. **Наукова новизна** полягає в характеристиці маловідомих фактів з теорії, історії та практики відновлення римо-католицьких храмів у Волинському воєводстві Другої Речі Посполитої, з'ясуванні суспільно-політичної і культурної значущості процесу охорони сакральної спадщини римо-католиків у міжвоєнний період, виокремленні труднощів та викликів, з якими зіткнулися світська й церковна влада при веденні пам'яткоохоронної діяльності в означений хронологічний період. **Висновки.** Упродовж 1921–1939 рр. у Волинському воєводстві, яке перебувало в складі Другої Речі Посполитої, належна увага приділялася збереженню нерухомих об'єктів культурної спадщини, зокрема, відновленню пам'яток сакральної архітектури Римо-католицької церкви шляхом реставраційно-ремонтних робіт. Невід'ємним складником пам'яткоохоронної діяльності в міжвоєнний період стала інвентаризація об'єктів культурної спадщини, яка містила не лише облік пам'яток, а й вивчення історії їх появи, фотофіксацію, обміри тощо. Збереження сакральної архітектури римо-католиків було серед пріоритетів у міжвоєнній Польщі, оскільки римо-католицькі храми розглядали як візуальні маркери польської ідентичності та цивілізаційної місії, що робило їх збереження важливим елементом державної політики у волинському регіоні з переважальним українським православним населенням.

Ключові слова: Волинське воєводство, Друга Річ Посполита, інвентаризація пам'яток, консерватор, культурна спадщина, пам'ятка, пам'яткоохоронна діяльність, реставрація, римо-католицький костел.

PRESERVATION OF CULTURAL HERITAGE IN THE SECOND RZECZPOSPOLITA: A CASE STUDY OF ROMAN CATHOLIC CHURCHES OF THE VOLYN VOIVODESHIP

Abstract. *The article aims* to analyze interwar Poland's policy regarding the preservation of Roman Catholic architectural monuments in the Volyn Voivodeship, with a focus on the formation of the legal framework for monument protection activities, the inventory of monuments, restoration, and reconstruction works. **The research methodology** is based on an interdisciplinary approach and combines general and special research methods. **The scientific novelty** of the study involves the characterization of little-known facts from the theory, history and practice of the restoration of Roman Catholic churches in the Volyn Voivodeship of the Second Rzeczpospolita, the clarification of the socio-political and cultural significance of the process of protecting the sacred heritage of Roman Catholics in the interwar period, the identification of the difficulties and

challenges that secular and church authorities faced when carrying out monument protection activities in the specified chronological period. Conclusions. In the 1921–1939 period, in the Volyn Voivodeship, which was a part of the Second Rzeczpospolita, significant attention was paid to the preservation of immovable cultural heritage sites, in particular, the restoration of monuments of sacred architecture of the Roman Catholic Church through restoration and repair works. An integral part of monument protection activities in the interwar period was the inventory of cultural heritage sites, which included not only the registration of monuments, but also the study of the history of their appearance, photo recording, measurements, etc. The preservation of Roman Catholic sacred architecture was among the priorities in interwar Poland, as Roman Catholic churches were considered to be visual markers of Polish identity and a civilizational mission, thus making their preservation an important element of state policy in the Volyn region with a predominantly Ukrainian Orthodox population.

Key words: *Volyn Voivodeship, Second Rzeczpospolita, inventory of monuments, conservator, cultural heritage, monument, monument protection activities, restoration, Roman Catholic church.*

Постановка проблеми. У контексті поглибленого вивчення й переосмислення історії України як складника європейської історії закономірно зростає зацікавленість проблемами українсько-польських взаємин ХХ ст., вагомим елементом якого були 1920–1930-ті рр. – період, коли частина західних етнічних українських земель, зокрема Волинь, перебували в складі Другої Речі Посполитої. Нині ґрунтовно вивчено чимало аспектів політики міжвоєнної Польщі щодо волинського регіону. Однак дотепер не до кінця з'ясованими залишаються питання, пов'язані із заходами щодо збереження культурної спадщини Волині. Це стосується й відновлення давніх будівель Римо-католицької церкви, які є невід'ємними складниками архітектурної спадщини України і справедливо вважаються найкращими зразками європейського середньовічного зодчества.

Проблема збереження культурної спадщини на східних землях Другої Речі Посполитої є багатогранною і недостатньо вивченою. Після більш ніж століття російського імперського панування, яке супроводжувалося цілеспрямованою політикою русифікації та обмеженням діяльності Римо-католицької церкви, міжвоєнний період позначився відродженням її сакральної архітектури, часто занедбаної або перепрофільованої в попередні епохи. З одного боку, Річ Посполита прагнула зберегти польську культурну спадщину, створювала сприятливі умови для її відновлення й реставрації. Римо-католицькі храми розглядали як візуальні маркери польської ідентичності та цивілізаційної місії, що робило їх збереження важливим елементом державної політики у волинському регіоні з переважальним українським православним населенням. З іншого боку, політика щодо українських пам'яток, особливо православних святинь, часто призводила до їх руйнування, повного нищення або перепрофілювання. Це безпосередньо стосується українських етнічних земель, які входили до складу міжвоєнної Польщі: Західної Волині, Східної Галичини, Холмщини, Підляшшя, Надсяння, Лемківщини. На Волині ця проблема була особливо гострою, враховуючи поліетнічний та багатоконфесійний характер краю.

Однією з маловивчених, однак актуальних проблем у контексті пам'яткоохоронної діяльності на Волині у ХХ ст. є подальше дослідження політики Другої Речі Посполитої щодо збереження сакральної спадщини римо-католиків, зокрема, формування правової бази, збір відомостей про історію та унікальність сакральних будівель, що нерідко відображали синтез західноєвропейських та місцевих мистецьких традицій, утілення провідних концепцій відновлювальних і реставраційних робіт, подолання технічних та фінансових труднощів тощо. Висвітлення теми дасть змогу глибше зрозуміти механізми інтеграції та контролю Польщі над приєднаними територіями, простежити, чи римо-католицькі об'єкти в міжвоєнний період розглядали лише як пам'ятки мистецтва, чи і як символи багатовікової польської присутності та державної ідеології на теренах Волині. Тема Волині й нині залишається чутливою у відносинах між Україною та Польщею. Тому об'єктивне дослідження політики Другої Речі Посполитої

щодо збереження сакральних пам'яток Римо-католицької церкви дає змогу перейти від емоційних оцінок до наукового аналізу. Результати дослідження можуть бути використані сучасними українськими та польськими реставраторами, які працюють над відновленням спільної культурної спадщини на українсько-польському прикордонні, надаючи їм історичну основу для планування й здійснення такої співпраці на перспективу.

Мета статті – проаналізувати нормативно-правову базу міжвоєнної Польщі щодо охорони культурної спадщини, висвітлити практичні заходи, пов'язані з відновленням римо-католицьких храмів на території Волинського воєводства в 1921–1939 рр.; з'ясувати суспільно-політичне та культурне значення політики з охорони сакральної спадщини римо-католиків для польської держави на «східних кресах»; висвітлити труднощі та виклики, з якими зіткнулися світська і церковна влада в цій галузі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Характеризуючи наявну з означеної теми наукову літературу, можна зробити висновок, що проблема збереження культурної спадщини у Другій Речі Посполитій є предметом вивчення і польських, і українських учених. Так, польські дослідники висвітлюють особливості та етапи формування нормативно-правової бази пам'яткоохоронної діяльності в міжвоєнній Польщі, підготовку та проведення обліку об'єктів культурної спадщини, характеризують стан релігійної ситуації у відновленій Речі Посполитій і перші кроки щодо реставрації римо-католицьких костелів, подають відомості про створення консерваторських округів та діяльність окремих консерваторів тощо [1–6]. Щодо українських учених, то вони переважно звертають увагу на заходи з охорони світських пам'яток у західноукраїнських землях упродовж 1921–1939 рр., зокрема, замків і замкових комплексів, діяльність науково-громадських пам'яткоохоронних товариств, досліджують політику Другої Речі Посполитої щодо української сакральної спадщини та заходи громадськості щодо її збереження, аналізують загальні процеси інвентаризації об'єктів культурної спадщини в міжвоєнній Польщі [7–16]. Що ж до збереження сакральних пам'яток Римо-католицької церкви в міжвоєнний період, зокрема на Волині, то це питання українські вчені майже не досліджували. Серед поодиноких досліджень вирізняється ґрунтовна стаття О. Михайлишин, у якій з архітектурного боку аналізують заходи зі збереження римо-католицьких костелів на Волині в період між Першою та Другою світовими війнами [17].

Виклад основного матеріалу. Охорона культурної спадщини в Другій Речі Посполитій здійснювалася на підставі відповідної законодавчої бази, яка почала формуватися наприкінці Першої світової війни. Відповідно до неї в червні 1917 р. створено Регентську раду – вищий орган державної влади Другої Речі Посполитої, який законодавчо вирішував проблеми охорони пам'яток. Німецька й австро-угорська влади, армії яких контролювали в той час землі Королівства Польського, наділили Регентську раду законодавчими й виконавчими функціями над означеною територією до часу передачі влади королю або регентові.

Одним з перших кроків становлення державної політики в галузі охорони культурної спадщини в Другій Речі Посполитій став Декрет Регентської ради про опіку над пам'ятками мистецтва та культури від 31 жовтня 1918 р. [18]. У відновленій Польській державі він упродовж десяти років був базовим законодавчим актом, що регулював пам'яткоохоронну діяльність. У Декреті вперше в історії Польщі ХХ ст. подавалося визначення поняття «пам'ятка», здійснювалася класифікація пам'яток на нерухомі й рухомі, причому за цими двома критеріями, відповідно до виду, були розділені і світські, і церковні пам'ятки. Зокрема, до церковних пам'яток належали могили, цвинтарі, каплиці, інші подібні старожитності. Згідно з Декретом, опіка над пам'ятками відходила до компетенції Міністерства віросповідань і народної освіти, що одержувало в підпорядкування консерваторів, яких призначав міністр і які мали безпосередньо наглядати над пам'ятками на визначених теренах [18, с. 93–94].

Протягом 1918–1922 рр. у міжвоєнній Польщі функціонувало й Міністерство мистецтва та культури, яке згодом було включено до складу Міністерства віросповідань і народної освіти як окремий департамент. Вагомим виконавчим приписом, що доповнював Декрет від 31 жовтня 1918 р., стало розпорядження міністра мистецтва і культури від 5 квітня 1919 р. про організацію консерваторських управлінь, що розповсюджували діяльність на окреслену територію (округу), якою згодом стали воєводства. До їх обов'язків входило встановлення чисельності об'єктів культурної спадщини, насамперед нерухомих, проведення їх інвентаризації, нагляд за станом збереження пам'яток та проведенням пам'яткоохоронних робіт. Цим же документом створювалася Рада консерваторів – колегіальний орган, на який покладалися обов'язки опіки над розробкою засад пам'яткоохоронної діяльності. Аналогічний характер і функції – щоправда, на нижчому рівні – мали окружні консерваторські комісії, створені згідно з розпорядженням міністра віросповідань і народної освіти від 17 травня 1924 р., а також змішані (з представників державних консерваторів та римо-католицького костелу) комісії, які займалися культовою рухомою старовиною [19, с. 3]. Останні постали згідно з розпорядженням міністра віросповідань і народної освіти від 19 грудня 1925 р. на підставі конкордату, підписаного 10 лютого 1925 р. між Другою Річчю Посполитою та Папським престолом [20, с. 8–9].

З утворенням Волинського воєводства 4 лютого 1921 р. всі вищеназвані рішення набули правової сили і в досліджуваному регіоні. Так, згідно з розпорядженням Ради міністрів Польщі від 26 вересня 1921 р. у воєводстві набув чинності Декрет про опіку над пам'ятками культури і мистецтва від 31 жовтня 1918 р.; у Луцьку створено воєводський відділ Міністерства культури і мистецтва Польщі (8 листопада 1921 р.) [21]. До компетенції відділу відносилися питання надання дозволів на знищення, реконструкцію, оздоблення, перебудову нерухомих пам'яток старовини (костелів, церков, синагог, замків, палаців, ратуш, веж, дзвіниць), що перебували в державній або приватній власності та мали історичну чи мистецьку цінність. Відділ здійснював також контроль за вивезенням пам'яток за кордон, давав дозволи на проведення археологічних досліджень, відповідав за внесення пам'яток старовини до державного інвентаря пам'яток Польщі. Керівником Волинського воєводського відділу Міністерства культури і мистецтва Польщі було призначено реставратора З. Морвіца, який одночасно був радником волинського воєводи з питань культури, мистецтва і охорони пам'яток [8, с. 299].

У червні 1922 р. відбулася III конференція польських консерваторів. Згідно з її рішенням Польща була поділена на 8 консерваторських округів. Люблінське і Волинське воєводства увійшли до округу № VI із центром у м. Любліні. Названий округ очолив консерватор М. Древо. З 1923 р. до Люблінського округу було доєднано Поліське воєводство.

На кінець 1920-х рр. структуру консерваторської служби становили Міністерство віросповідань і народної освіти та воєводська адміністрація, що здійснювала пам'яткоохоронну роботу через службовців-консерваторів [22, с. 5–6]. На початок 1930-х рр. питання збереження пам'яток західноукраїнських земель перейшло до компетенції Львівського та Люблінського консерваторських округів [23, с. 41]. До Люблінського округу входили Люблінське, Поліське та Волинське воєводства. З 1936 р. Волинське воєводство було виділено в окремий консерваторський округ. При створенні консерваторських округів влада керувалася передусім кількістю пам'яток на конкретній території і наявністю наукових та культурних установ, які потенційно допомагали б у вирішенні питань охорони культурної спадщини. Центром Волинського консерваторського округу стало місто Луцьк.

Упродовж 1924–1931 рр. загальне керівництво пам'яткоохоронною роботою в Другій Речі Посполитій здійснював департамент мистецтва, що працював у складі Міністерства

віросповідань і народної освіти, а в 1931–1936 рр. – департамент культури і мистецтва. У 1936–1939 рр. цю функцію виконував департамент науки і вищих шкіл Міністерства віросповідань і народної освіти Польщі [12, с. 79].

Правотворча діяльність органів державної влади міжвоєнної Польщі в галузі охорони культурної спадщини знайшла подальший якісний розвиток у низці нормативних актів, що з'явилися наприкінці 1920-х–1930-х рр. Провідне місце тут належить розпорядженню від 6 березня 1928 р. «Про опіку над пам'ятками», підписаному президентом країни І. Мосціцьким [24, с. 537–542]. Документ визначав засади охорони культурної спадщини, що витримали випробовування часом і використовувалися в Польщі навіть у другій половині ХХ ст.

Порівняно з Декретом 1918 р., означене розпорядження містило чимало детальних роз'яснень щодо охорони сакральних пам'яток. Зокрема, у підпункті 16 статті 2 було таке застереження: документи, які згідно з канонічним правом містять таємні відомості, а особливо ті, що зберігаються в таємних єпископських архівах, а також предмети спеціального релігійного культу, наприклад, чудотворні ікони, вилучаються з-під сфери дії цього розпорядження [24, с. 538]. Обмеження щодо доступу світської влади в особі її органів охорони пам'яток до католицьких старожитностей містила стаття 5. У ній зазначалося, що стосовно творів мистецтва, архівних документів і рукописів, інших пам'яток, які мають історичну й мистецьку цінність та містяться в римо-католицьких костелах, органами охорони є змішані світсько-духовні комісії, призначені відповідним єпископом при погодженні з профільним міністром [24, с. 540; 10, с. 74].

Отже, розпорядження від 6 березня 1928 р. фіксувало факт виведення з-під одноосібної світської опіки римо-католицьких пам'яток. Це було відображенням становища, що склалося у сфері охорони сакральних пам'яток внаслідок угоди (конкордату) між владою Другої Речі Посполитої і Папою Римським, укладеною 10 лютого 1925 р. [25, с. 12]. Вона закріплювала незалежність дій Римо-католицької церкви, які стосувалися культурної спадщини римо-католиків. На підставі цього документа рухомі пам'ятки, що належали костелу, контролювалися змішаними комісіями, до яких входили окружні консерватори та представники костелу. На нерухомі релігійні пам'ятки, що належали Римо-католицькій церкві, поширювалося традиційне законодавство [5, с. 47]. Домовленості між світською та духовною владою підтверджувалися розпорядженням міністра віросповідань і народної освіти у справі змішаних консерваторських комісій для охорони пам'яток мистецтва і культури, які розміщувалися в католицьких костелах та на прилеглих територіях. Оцінюючи загалом документ «Про опіку над пам'ятками», відзначимо, що, незважаючи на певну недосконалість, він відзначався новаторським змістом і з погляду європейського пам'яткоохоронного законодавства дозволяв віднести в той час Другу Річ Посполиту до держав, які йшли попереду в справі охорони культурної спадщини. Водночас завдяки появі правового пам'яткоохоронного законодавства вдалося взяти під опіку держави об'єкти світської і церковної архітектурної спадщини, зокрема римо-католицькі костели і кляштори, розташовані на Волині.

Систематичне й комплексне дослідження римо-католицької спадщини було в міжвоєнний період критично важливим для визначення пріоритетів у пам'яткоохоронній діяльності. Ця робота велася в кількох напрямках. Насамперед потрібно було зібрати найдетальніші відомості щодо історії сакральних об'єктів, тому історики й мистецтвознавці активно вивчали архівні фонди у Варшаві й Кракові, документи місцевих установ, встановлюючи дати будівництва, авторство та історію об'єктів. Наступним завданням стало складання детальних інвентаризаційних карток, що містили архітектурні обміри, фотофіксацію, опис стану збереженості пам'ятки, перелік наявних рухомих культурних цінностей (ікон, скульптур, літургійного начиння). 17 липня 1928 р., через кілька місяців після появи документа «Про опіку над пам'ятками»,

міністр віросповідань і народної освіти видав розпорядження щодо ведення реєстру пам'яток, який прийшов на зміну інвентареві [3, с. 375–390]. У ньому зазначалося, що реєстр охоплює всі пам'ятки, які розташовані на теренах певного воєводства, за винятком старожитностей, які перебувають у католицьких костелах і приміщеннях. Реєстр поділявся на відділи нерухомих і рухомих пам'яток, упорядковувався за визначеною формою, яка мало чим відрізнялася від інвентаризаційної та базувався на відомостях, взятих із загального польського інвентаря об'єктів культурної спадщини. Взяття на облік пам'яток проводилося в кожному воєводстві. Винятком становили твори мистецтва, рукописи, які перебували в римо-католицьких костелах. При внесенні пам'ятки до реєстру потрібно було вказати такі відомості: місце, де була виявлена пам'ятка (назва місцевості, повіт, гміна); рік чи хоча б століття її створення; подати опис пам'ятки; ім'я, прізвище і адресу власника пам'ятки. Реєстрації підлягали пам'ятки Х – першої половини ХІХ ст. [26, с. 379].

Органом контролю такої загальнопольської акції стало Інвентаризаційне бюро, створене у 1929 р., яке діяло у Варшаві. Сюди надходили описи й світлини об'єктів культурної спадщини, укладався їх каталог. Найдієвішими помічниками Інвентаризаційного бюро стали окружні реставратори й воєводські відділи мистецтв. Ними укладалися інвентаризаційні картки, де містилися відомості про територіальне розташування пам'ятки (місцевість, повіт воєводства), наводився опис пам'ятки, час її створення (епоха), зазначався стиль, у якому ця пам'ятка збудована, номер її реєстрації. Далі в картках уміщувалися джерела про пам'ятку (вимірювальні креслення, зображення, писемні джерела), історія споруди, інформація про її власників, вказувалися техніка і матеріали, з яких була зроблена пам'ятка, найважливіші елементи об'єкта (надгробки, олтарі та ін.). Описові креслення пам'ятки виготовлялись у масштабі 1:500. Кожна інвентаризаційна картка нумерувалася, зазначався місяць, рік, а іноді навіть день її виготовлення [3, с. 389; 8, с. 300–301]. Укладання реєстру пам'яток Другої Речі Посполитої, в якому основна увага зверталася на городища, замки, палаци, будівлі Римо-католицької церкви, інші культові споруди та світські архітектурні об'єкти, давало змогу оцінити стан пам'яток і планувати та проводити ремонтні й реставраційні роботи.

Водночас зазначимо, що більшість римо-католицьких будівель Волині потребувала капітального ремонту насамперед через довготривале їх використання як складських приміщень, в'язниць, повну відсутність будь-якої підтримки і збереження як пам'яток упродовж ХІХ – початку ХХ ст. Серед проблем, які потребували невідкладного вирішення – поруйновані дахи і склепіння храмів, що становило пряму загрозу цілісності конструкцій, недостатнє державне фінансування й обмежені можливості місцевих парафій, що було характерним для Волині. Ці фактори уповільнювали реставраційні процеси, які нерідко обмежувалися лише консервацією (проведенням першочергових заходів, що запобігали подальшому руйнуванню будівлі), не давали змоги проводити повноцінне відновлення сакральної пам'ятки.

Як зазначалося вище, задля збереження пам'яток старовини в міжвоєнній Польщі були створені консерваторські округи, а вирішення важливих з естетичного та ідеологічного боків питань охорони об'єктів культурної спадщини покладалися на фахівців, які мали відповідну освіту та значну проєктну практику, добре розумілися в питаннях мистецтва та архітектури [16, с. 264]. Зокрема, Люблінський консерваторський округ, до якого входило Волинське воєводство, очолив архітектор Єжи Сенніцький (1886–1956). Митець обіймав цю посаду з деякою перервою впродовж 1919–1930 рр. Випускник Вищої технічної школи в Карлсруе, згодом – архітектурного відділення Варшавської політехніки (на початку ХХ ст. це було Вище технічне училище імператора Миколи II), Є. Сенніцький відповідав за інвентаризацію пам'яток, адміністративний нагляд за реставраційними роботами, надання дозволів на ремонт і перебудову нерухомих об'єктів культурної спадщини, внесення нових пам'яток – з огляду на

їх культурно-мистецьку цінність – до реєстру, рецензування проєктів нових будівель, видачу дозволів на вивіз творів мистецтва за кордон тощо [2, с. 20; 16, с. 264–265].

Люблінський округ був найбільшим у Польщі, включав у себе терени Люблінського, Поліського і Волинського воєводств. До серпня 1927 р. в окрузі вдалося провести інвентаризацію 463 архітектурних об'єктів, зокрема 69 – у Волинському воєводстві [16, с. 265]. А до 1930 р. їх кількість на Волині значно зросла. Так, були підготовлені історичні довідки про пам'ятки архітектури, проведена їх фотофіксація й точні обміри. Як зазначає дослідниця О. Михайлишин, колекція цих унікальних креслень донині зберігається в архіві Закладу польської архітектури, є безцінним історичним джерелом і водночас узірцем виконання таких робіт. Однак що стосується пам'яток Волині, то частина документів не збереглася до нашого часу. Ті ж, що збереглися, свідчать, що в цей час вдалося зробити архітектурні обміри низки сакральних будівель: костелу домініканців у Чорторийську (1924 р.), костелу і кляштору в Берестечку (1926 р.), монастиря тринітаріїв у Луцьку (1929–1930 рр.) [16, с. 265].

Є й інші відомості. Окремі дослідники вважають, що період до осені 1929 р. у справі інвентаризації пам'яток відзначався скромними результатами. На кінець 1928 р. з-понад 2 200 нерухомих пам'яток у Люблінському консерваторському окрузі, про які було відомо пам'яткоохоронним службам, до каталогу об'єктів нерухокої культурної спадщини вдалося внести 412, з яких 52 – пам'ятки у Волинському воєводстві [12, с. 81]. За іншими даними, на кінець 1928 р. у названому консерваторському окрузі інвентаризовано 409 пам'яток. Їх перелік свідчить, що описувалися насамперед пам'ятки польської культури: костели, пам'ятники, помістя та ін. Набагато менше до реєстру вносилося пам'яток, які належали українській культурній спадщині: замків, дерев'яних церков. Так, згідно зі звітом архітектора Є. Сенницького, за період другої половини 1925 р. у Волинському воєводстві було каталогізовано із 43 відомих на той час пам'яток 33, з яких 22 належали польській спільноті [9, с. 395–400; 12, с. 81].

На початок 1920-х рр. потребував відновлення кафедральний костел Св. Петра і Павла в Луцьку – одна з найвеличніших пам'яток сакральної архітектури Волині. Після відновлення польської державності та утворення Волинського воєводства костел став центром відродженої в 1925 р. Луцької дієцезії та потребував значних зусиль для збереження і реставрації. Хоча в ХІХ ст. в костелі проводилися часткові ремонтні роботи, як, наприклад, заміна гонтового покриття на металеве, однак пожежа в 1924 р. завдала значної шкоди інтер'єру костелу. Було знищено великий вітвар та короновану ікону. Відновлення мистецьких елементів вітваря костелу, зміцнення стін та склепінь будівлі, відновлювальні роботи прилеглого до храму комплексу єзуїтського колегіуму стали першочерговими завданнями на початку міжвоєнного періоду. Оскільки костел набув статусу кафедрального, то це забезпечило йому опіку держави та відповідне фінансування.

Серед консерваторів, які в міжвоєнний період відзначилися у справі збереження нерухомих об'єктів культурної спадщини на Волині і, зокрема, сакральних пам'яток римо-католиків, був Юзеф Едвард Дуткевич (1903–1968). Уродженець м. Кракова, випускник факультету живопису Краківської академії мистецтв. Навички в галузі пам'яткоохоронної діяльності вдосконалював у Парижі, зокрема, у Луврській школі, що дало йому змогу здобути ступінь доктора філософії в галузі історії мистецтва, захистивши в Ягеллонському університеті дисертацію на тему «Бароковий костел Св. Людвіка у Влодаві» [16, с. 266–267]. Після повернення в Польщу почав працювати в структурах, які займалися охороною пам'яток. У червні 1932 р. Ю. Дуткевич був призначений консерватором і керівником відділу мистецтва у волинському воєводському управлінні [11, с. 94–95]. У 1934 р., з утворенням Луцького консерваторського округу, очолив його. Ґрунтовні знання митця в царині архітектури й мистецтва Західної Європи та Польщі, зокрема, сприяли комплексному підходу до оцінки архітектурно-мистецької

вартості архітектурних ансамблів і комплексів Волині, шедеврів живопису і скульптури, дали змогу виокремити місце цих пам'яток серед творів загальноєвропейського культурного надбання [16, с. 266–267].

У 1932–1934 рр. за активної участі Ю. Дуткевича на Волині вдалося провести інвентаризацію понад 60 пам'яток архітектури. На кожен обстежений об'єкт була складена інвентаризаційна картка, у якій містилися відомості про місце розташування об'єкта, час будівництва, архітектурний стиль, коротка історія здійснених перебудов, обміри, а також висновок щодо стану збереженості та необхідності ремонту чи реставрації. Окремим пунктом виносилися номери наявних знімків або кліше стосовно кожної пам'ятки. Усі зібрані матеріали є в наші дні безцінними джерелами вивчення історії формування, стилів, особливостей архітектурної світської і сакральної спадщини, і зберігаються вони в Архіві фотографій та обмірних малюнків Інституту мистецтв Польської академії наук [16, с. 267].

Зокрема, Ю. Дуткевич зафіксував і давні будівлі Римо-католицької церкви на Волині та подав короткі їх характеристики. Серед них – костел Св. Трійці в Берестечку Горохівського повіту – пам'ятка архітектури початку XVIII ст., стиль бароко; парафіяльний костел Св. Архангела Михайла в Голобах Ковельського повіту – пам'ятка архітектури 1700 року будівництва, стиль бароко, дата інвентаризації – 16.05.1934 р.; костел Вознесіння Ісуса Христа в Горохові Ковельського повіту, 1808 рік будівництва, стиль класицизм, дата інвентаризації – 21.11.1932 р.; у с. Кисилин Горохівського повіту – костел покармелітський Непорочного Зачаття Діви Марії, пам'ятка першої половини XVIII ст., стиль бароко, дата інвентаризації – 17.05.1933 р.; Мацеїв Ковельського повіту (нині – селище Луків на Волині) – костел Св. Станіслава і Св. Анни, пам'ятка XVI ст., стиль ренесанс, дата інвентаризації – 15.04.1933 р.; у с. Новий Загорів Горохівського повіту – костел Різдва Діви Марії, пам'ятка XVIII ст., стиль пізнє бароко, дата інвентаризації – жовтень 1932 р.; у с. Порицьк Володимирського повіту – парафіяльний костел Св. Трійці і Св. Архангела Михайла, пам'ятка другої половини XVIII ст., стиль бароко, дата інвентаризації – 17.08.1934 р.; с. Скурче Луцького повіту – костел Вознесіння Діви Марії, пам'ятка початку XIX ст., стиль класицизм, дата інвентаризації – 02.09.1932 р.; у Турійську Ковельського повіту – костел Св. Францішка Салезія, пам'ятка другої половини XVIII ст., стиль пізнє бароко, дата інвентаризації – жовтень 1932 р.; каплиця в с. Воротнів Луцького повіту – пам'ятка XVIII ст., стиль бароко, дата інвентаризації – 30.08.1932 р.; у с. Затурці тоді Горохівського повіту – костел Св. Трійці і Марії Магдалини, пам'ятка 1642 року будівництва, стиль бароко, дата інвентаризації – 17.05.1933 р., 24.10.1934 р. [16, с. 267–272]. Так, римо-католицький костел у Затурцях зазнав значних руйнувань у роки Першої світової війни. У 1920-х рр. храм відбудовано коштом частково польської держави, а частково – парафіян.

У 1920–1930-х рр. на обліку у волинського консерватора перебували пам'ятки культурної спадщини містечка Устилуг. Серед них – монастир капуцинів XVIII ст., каплиця першої половини XIX ст., а також два костели [27, с. 151]. У міжвоєнний період велися роботи з відновлення монастиря капуцинів з метою повернення йому первісного стану. Однак так і не вдалося підняти до попередньої висоти зменшену крутизну дахів, надати відповідну їм форму фронтона. Не вдалося повернути дві фігури святих та відтворити інтер'єри [28, с. 9]. Це свідчить про наявність технічних труднощів при відновленні римо-католицьких сакральних будівель, незважаючи на їх пріоритетність щодо ремонтних і реставраційних робіт у міжвоєнній Польщі.

У 1934 р. Ю. Дуткевич підготував річний план фінансування інвентаризації та реставрації пам'яток у Волинському воєводстві на суму 22 600 злотих [7, с. 327]. У процесі реставрації передбачалося впорядкувати реєстр тих нерухомих об'єктів культурної спадщини, які на той час ще не були описані. У 1934 р. він звертався до відділу мистецтв Міністерства віросповідань

і народної освіти з проханням виділити 200 злотих на поїздку до Кременця, Почаєва, Вишнівця, Затурець і Клевая, щоб провести огляд пам'яток старовини для їх подальшої інвентаризації [12, с. 82].

У середині 1930-х рр. планувалося відремонтувати стіни костелу в Турійську, звести покрівлю на костелі в Кисилині, реставрувати поліхромні розписи на стінах костелу в Голобах, відновити дзвіницю костелу в Мацейові, провести ремонтно-консерваційні роботи в будівлі костелу в Берестечку, а також виділити цеглу на склепіння костелу в Затурцях [11, с. 97]. Такі заплановані Ю. Дуткевичем роботи впродовж 1934–1938 рр. вдалося виконати завдяки фінансовій підтримці Міністерства віросповідань і народної освіти, а також місцевої влади, благодійників та членів польських громадських товариств. Наголосимо, що в пам'яткоохоронній діяльності Ю. Дуткевич віддавав перевагу збереженню пам'яток польської культури, як світських, так і сакральних. Він немало зробив у сфері популяризації пам'яток Волині, публікуючи пам'яткознавчі розвідки на сторінках польських часописів [29; 30].

Укладання реєстру нерухомих об'єктів культурної спадщини у Волинському воєводстві продовжив у 1936–1938 рр. на посаді окружного консерватора Зигмунд Ревський. Він провів інвентаризацію давніх дерев'яних церков Волині, світських нерухомих об'єктів культурної спадщини. До реєстру, зокрема, були вписані й римо-католицькі храми Волині. Пам'ятки фіксувалися на фотоплівку, а виготовлені світлини були передані до Волинського музею. Однак, на жаль, лише незначна їх частина збереглася у фондах нинішнього Волинського краєзнавчого музею [12, с. 82].

Зібрані окружними консерваторами в Західній Волині відомості про архітектурні сакральні об'єкти увійшли до документації Центрального бюро інвентаризації, яке з 1939 р. почало підготовку загальнопольського списку нерухомих пам'яток. Однак завершити його впорядкування перешкодила Друга світова війна.

Висновки. Отже, у відновленій Речі Посполитій спостерігалось усвідомлення владою і суспільством важливості збереження об'єктів культурної спадщини для національного самоствердження, що, без сумніву, виявилось одним з найпотужніших стимулів розгортання пам'яткоохоронної діяльності. Польські політичні кола трактували нерухомі пам'ятки в західноукраїнських землях як надбання польського народу і на такій підставі обґрунтовували законність приєднання цих теренів до Другої Речі Посполитої. Одним із пріоритетних напрямів політики в галузі охорони пам'яток була сакральна спадщина Римо-католицької церкви. В означений період була сформована нормативно-правова база її збереження, створені державні структури, відповідальні за відновлення й забезпечення охорони світських і сакральних пам'яток, проведена їх інвентаризація, тривали відновлювальні та реставраційні роботи. Аналіз політики 1920–1930-х рр. показує, як державні (консерваторські) та релігійні (церковні) інституції співпрацювали у сфері збереження культурної спадщини. Це дає цінний досвід для нинішнього вирішення проблем охорони спадщини в умовах багатонаціональних регіонів та міждержавної співпраці, у нашому випадку – між Україною та Польщею.

Література

1. Pruszyński J. Ochrona zabytków w Polsce: geneza, organizacja, prawo. Warszawa : PWN, 1989. 376 s.
2. Trzewik M. Niektóre postacie konserwatorstwa Lubelskiego – biogramy. *Lubelszczyzna*. 1996. № 2. S. 20–28.
3. Lewicki I. Inwentaryzacja zabytków w okresie dwudziestolecia międzywojennego. *Ochrona zabytków*. 1999. № 1. S. 375–390.
4. Lewicki I. Nowa architektura w otoczeniu zabytkowym w świetle polskiej teorii i praktyki ochrony zabytków okresu międzywojennego. *Kwartalnik Architektury i Urbanistyki*. 2000. Z. 2. S. 141–147.

5. Dettloff P. Odbudowa i restauracja zabytków architektury w Polsce w latach 1918–1930. Teoria i praktyka. Kraków : UNIWERSITAS, 2006. 501 s.
6. Brykowski R. Polska ochrona zabytków na Wołyniu 1906–1939 i 1993–2006. *Niepodległość i Pamięć*. 2008. 15/1 (27). S. 443–494.
7. Кінд-Войтюк Н. В. Організація пам'яткоохоронної роботи у Другій Речі Посполитій у 1921–1939 рр. (на прикладі Волинського воєводства). *Питання історії України*. Зб. наук. статей. Чернівці : Зелена Буковина, 2003. Т. 6. С. 325–328.
8. Кінд-Войтюк Н. XII з'їзд ради консерваторів Другої Речі Посполитої (20–24 вересня 1927 року): дослідження, збереження та каталогізація пам'яток народно-побутової культури Волині. *Минуле і сучасне Волині та Полісся. Християнство в історії і культурі Володимир-Волинського та Волині*: матеріали XLVII Всеукр. наук. істор.-краєзн. конф., присвяч. 1025-й річниці Хрещення Київської Русі та першої писемної згадки про м. Володимир-Волинський, м. Луцьк – м. Володимир-Волинський, 19–20 черв. 2013 р. Наук. зб. / Ред. А. Силук. Луцьк, 2013. С. 298–302.
9. Петровський О. Наміри з інвентаризації пам'яток історії та культури у міжвоєнній Польщі та спроби їх реалізації у Східній Галичині (за матеріалами з'їздів Ради консерваторів). *III Міжнародний науковий конгрес українських істориків «Українська історична наука на шляху творчого поступу»*. Луцьк, 17–19 травня 2006 р. Доповіді та повідомлення: В 3 т. Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2008. Т. 3. С. 395–400.
10. Гаврилюк О. Формування законодавчої бази охорони пам'яток історії та культури у Польщі (1920–1930-ті рр.). *Збірник навчально-методичних матеріалів і наукових статей історичного факультету*. Луцьк, 2006. Вип. 11. С. 72–75.
11. Гаврилюк О. Н. Пам'яткоохоронна діяльність Ю. Дуткевича на Західній Волині та Люблінщині у міжвоєнний період. *Збірник навчально-методичних матеріалів і наукових статей історичного факультету*. Луцьк, 2007. Вип. 13. С. 94–100.
12. Гаврилюк О. Н. Інвентаризація об'єктів культурної спадщини у Другій Речі Посполитій: задум та реалії (на прикладі західних етнічних українських земель). *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Історичні науки*. 2008. № 11. С. 76–84.
13. Гаврилюк О. Охорона нерухомих пам'яток Західної Волині у міжвоєнний період. *Старий Луцьк. Науково-інформаційний збірник*. Вип. XVI. Луцьк : КП ІАЦ «Волиньенергософт», 2020. С. 217–226.
14. Михайлишин О. Л. Архітектурна спадщина Волині міжвоєнної доби: проблема формування пам'яткоохоронної моделі. *Сучасні проблеми архітектури та містобудування : наук.-техн. зб. / Київ. нац. ун-т буд-ва і архіт. ; відп. ред. М. М. Дьомін*. Київ : КНУБА, 2010. Вип. 25. С. 96–103.
15. Михайлишин О. Л. До питання про охорону пам'яток архітектури на Волині у 1920–30-х роках в контексті збереження національної ідентичності. *Сучасні проблеми архітектури та містобудування: Наук.-техн. збірник*. 2010. Вип. 23. С. 149–159.
16. Михайлишин О. Польські консерватори і їх діяльність на Волині в царині охорони архітектурної спадщини. *Старий Луцьк. Науково-інформаційний збірник*. Вип. VI. Луцьк : Видавництво «Терен», 2010. С. 264–273.
17. Михайлишин О. Римо-католицькі костьоли міжвоєнного періоду в сучасному архітектурному пейзажі Волині. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка», Серія: Архітектура*. 2010. № 674. С. 378–385.
18. Dekret Rady Regencyjnej o opiece nad zabytkami sztuki i kultury. *Dziennik praw Państwa Polskiego*. 1918. № 16. Poz. 36. Warszawa : Tłoczono w Drukarni Państwowej z polecenia Ministra Sprawiedliwości, 1919. S. 93–98.
19. Свенціцький І. Консервація і реставрація історичних пам'яток церковного мистецтва. Львів : Біблос, 1932. 14 с.
20. Wojciechowski J. Historia powstania i rozwoju organizacji opieki państwowej nad zabytkami sztuki w Polsce. *Ochrona zabytków sztuki*. 1930–1931. Z. 1–4. Cz. 1. S. 3–33.
21. *Dziennik urzędowy województwa Wołyńskiego*. 1922. 28 kwietnia.
22. Wojciechowski J. Polskie prawo zabytkowe. *Wiadomości konserwatorskie. Dodatek do «Ziemi»*. 1929. № 2. S. 5–8.

23. Wojciechowski J. Organizacja opieki Państwowej nad zabytkami w Polsce. *Wiadomości konserwatorskie. Dodatek do «Ziemi»*. 1929. № 10, 11, 12. S. 37–43.
24. Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 6 marca 1928 r. o opiece nad zabytkami. *Dziennik ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. Pierwsze półrocze 1928 r.* № 29. Poz. 265. Warszawa : Drukarnia Państwowa : Tłoczono z polecenia Ministra Sprawiedliwości, 1928. S. 537–542.
25. Sieroszewski W. Ochrona prawna dóbr kuitury w Polsce. Warszawa : Ministerstwo kultury i sztuki, Zarząd muzeów i ochrony zabytków, 1971. 175 s.
26. Dziennik ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. Drugie półrocze 1928 r. № 76. Poz. 675. Warszawa : Drukarnia Państwowa : Tłoczono z polecenia Ministra Sprawiedliwości, 1929. S. 1607–1608.
27. Колосок Б. Доля пам'яток культурної спадщини Устилуга. *Минуле і сучасне Волині та Полісся. Володимир-Волинський в історії України і Волині*. Наук. зб. Вип. 32. Луцьк : МП «Пульс», 2009. С. 151–169.
28. Rewsky Z. Przyczynek do dziejów architektury barokowej na Wołyniu. *Ziemia Wołyńska*. 1938. № 2. S. 9.
29. Dutkiewich Y. Zarys historyczny rozwoju architektury na Wołyniu. *Biuletyn Historii Sztuki i Kultury*. 1934. № 4–5. S. 301–303.
30. Dutkiewich Y. Ochrona miast zabytkowych. *Wołyńskie Wiadomości Techniczne*. 1935. № 7. S. 6–7.

References

1. Pruszyński, J. (1989). Ochrona zabytków w Polsce: geneza, organizacja, prawo [Monument protection in Poland: origins, organization, law]. Warszawa : PWN. 376 s. [in Polish].
2. Trzewik, M. (1996). Niektóre postacie konserwatorstwa Lubelskiego – biogramy [Some figures of the Lublin Conservatorship – biographies]. *Lubelszczyzna*. № 2. S. 20–28 [in Polish].
3. Lewicki, I. (1999). Inwentaryzacja zabytków w okresie dwudziestolecia międzywojennego [Inventory of monuments in the interwar period]. *Ochrona zabytków*. № 1. S. 375–390 [in Polish].
4. Lewicki, I. (2000). Nowa architektura w otoczeniu zabytkowym w świetle polskiej teorii i praktyki ochrony zabytków okresu międzywojennego [New architecture in a historic setting in the light of Polish theory and practice of monument protection in the interwar period]. *Kwartalnik Architektury i Urbanistyki*. Z. 2. S. 141–147 [in Polish].
5. Dettloff, P. (2006). Odbudowa i restauracja zabytków architektury w Polsce w latach 1918–1930. Teoria i praktyka [Reconstruction and Restoration of Architectural Monuments in Poland in 1918–1930: Theory and Practice]. Kraków : UNIWERSITAS. 501 s. [in Polish].
6. Brykowski, R. (2008). Polska ochrona zabytków na Wołyniu 1906–1939 i 1993–2006 [Polish protection of monuments in Volhynia 1906–1939 and 1993–2006]. *Niepodległość i Pamięć*. 15/1 (27). S. 443–494 [in Polish].
7. Kind-Voitiuk, N. V. (2003). Orhanizatsiia pamiatkookhoronnoi roboty u Druhii Rechi Pospolytii u 1921–1939 rr. (na prykladi Volynskoho voievodstva) [Organization of monument protection work in the Second Polish-Lithuanian Commonwealth in 1921–1939 (using the example of the Volyn Voivodeship)]. *Pytannia istorii Ukrainy. Zb. nauk. statei*. Chernivtsi : Zelena Bukovyna. T. 6. S. 325–328 [in Ukrainian].
8. Kind-Voitiuk, N. (2013) XII zizd rady konservatoriv Druhoi Rechi Pospolytoi (20–24 veresnia 1927 roku): doslidzhennia, zberezhennia ta katalohizatsiia pamtok narodno-pobutovoi kultury Volyni [XII Congress of the Council of Conservatives of the Second Polish-Lithuanian Commonwealth (September 20–24, 1927): research, preservation and cataloging of monuments of folk and everyday culture of Volhynia]. *Mynule i suchasne Volyni ta Polissia. Khrystyianstvo v istorii i kulturi Volodymyr-Volynskoho ta Volyni: materialy XLVII Vseukr. nauk. istor.-kraiezn. konf., prysviach. 1025-y richnyi Khreshchennia Kyivskoi Rusi ta pershoi pysemnoi zghadky pro m. Volodymyr-Volynskyi, m. Lutsk – m. Volodymyr-Volynskyi, 19–20 cherv. 2013 r.* Nauk. zb. / Red. A. Syliuk. Lutsk. S. 298–302 [in Ukrainian].
9. Petrovskyi, O. (2008). Namiry z inventaryzatsii pamiatok istorii ta kultury u mizhvoiennii Polshchi ta sproby yikh realizatsii u Skhidnii Halychyni (za materialamy zizdiv Rady konservatoriv) [Intentions to inventory historical and cultural monuments in interwar Poland and attempts to implement them in Eastern Galicia (based on materials from the congresses of the Council of Conservatives).]. *III Mizhnarodnyi naukovyi*

konhres ukrainsbkykh istoriykiv «Ukrainska istorychna nauka na shliakhu tvorchoho postupu». Luts'k, 17–19 travnia 2006 r. Dopovidy ta povidomlennia: V 3 t. Luts'k : RVV «Vezha» Volyn. nats. un-tu im. Lesi Ukrainky. T. 3. S. 395–400 [in Ukrainian].

10. Havryliuk, O. (2006). Formuvannia zakonodavchoi bazy okhorony pamiatok istorii ta kultury u Polshchi (1920–1930-ti rr.) [Formation of the legislative framework for the protection of historical and cultural monuments in Poland (1920s – 1930s)]. Zbirnyk navchalno-metodychnykh materialiv i naukovykh statei istorichnoho fakultetu. Luts'k. Vyp. 11. S. 72–75 [in Ukrainian].

11. Havryliuk, O. N. (2007). Pamiatkookhoronna diialnist Yu. Dutkevycha na Zakhidnii Volyni ta Liublinshchyni u mizhvoiennyi period [Monument protection activities of Y. Dutkevych in Western Volhynia and the Lublin region in the interwar period]. Zbirnyk navchalno-metodychnykh materialiv i naukovykh statei istorichnoho fakultetu. Luts'k. Vyp. 13. S. 94–100 [in Ukrainian].

12. Havryliuk, O. N. (2008). Inventaryzatsiia ob'ektiv kulturnoi spadshchyny u Druhii Rechi Pospolytii: zadum ta realii (na prykladi zakhidnykh etnichnykh ukrainskykh zemel) [Inventory of cultural heritage sites in the Second Polish-Lithuanian Commonwealth: concept and realities (using the example of western ethnic Ukrainian lands)]. Naukovyi visnyk Volynskoho natsionalnoho universytetu imeni Lesi Ukrainky. Istorychni nauky. № 11. S. 76–84 [in Ukrainian].

13. Havryliuk, O. (2020). Okhorona nerukhomykh pamiatok Zakhidnoi Volyni u mizhvoiennyi period [Protection of immovable monuments of Western Volhynia in the interwar period]. Stryi Luts'k. Naukovo-informatsiinyi zbirnyk. Vyp. XVI. Luts'k : KP IATs «Volynenerhosoft». S. 217–226 [in Ukrainian].

14. Mykhailyshyn, O. L. (2010). Arkhitekturna spadshchyna Volyni mizhvoiennoi doby: problema formuvannia pamiatkookhoronnoi modeli [Architectural heritage of Volhynia in the interwar period: the problem of forming a monument protection model]. Suchasni problemy arkhitektury ta mistobuduvannia : nauk.-tekhn. zb. / Kyiv. nats. un-t bud-va i arkh. ; vidp. red. M. M. Domin. Kyiv : KNUBA. Vyp. 25. S. 96–103 [in Ukrainian].

15. Mykhailyshyn, O. L. (2010). Do pytannia pro okhoronu pamiatok arkhitektury na Volyni u 1920–30-kh rokakh v konteksti zberezhennia natsionalnoi identychnosti [On the issue of the protection of architectural monuments in Volyn in the 1920s–30s in the context of preserving national identity]. Suchasni problemy arkhitektury ta mistobuduvannia: Nauk.-tekhn. zbirnyk. Vyp. 23. S. 149–159 [in Ukrainian].

16. Mykhailyshyn, O. (2010). Polski konservatory i yikh diialnist na Volyni v tsaryni okhorony arkhitekturnoi spadshchyny [Polish conservators and their activities in Volhynia in the field of architectural heritage protection]. Stryi Luts'k. Naukovo-informatsiinyi zbirnyk. Vyp. VI. Luts'k : Vydavnytstvo «Teren». S. 264–273 [in Ukrainian].

17. Mykhailyshyn, O. (2010). Rymo-katolytski kostoly mizhvoiennoho periodu v suchasnomu arkhitekturnomu peizazhi Volyni [Roman Catholic churches of the interwar period in the modern architectural landscape of Volyn]. Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnika», Seriia: Arkhitektura. № 674. S. 378–385 [in Ukrainian].

18. Dekret Rady Regencyjnej o opiece nad zabytkami sztuki i kultury (1918) [Decree of the Regency Council on the protection of monuments of art and culture]. Dziennik praw Państwa Polskiego. № 16. Poz. 36. Warszawa : Tłoczono w Drukarni Państwowej z polecenia Ministra Sprawiedliwości, 1919. S. 93–98 [in Polish].

19. Svientsitskyi, I. (1932). Konservatsiia i restavratsiia istorychnykh pamiatok tserkovnoho mystetstva [Conservation and restoration of historical monuments of church art]. Lviv : Biblos. 14 s. [in Polish].

20. Wojciechowski, J. (1930–1931). Historia powstania i rozwoju organizacji opieki państwowej nad zabytkami sztuki w Polsce [The history of the creation and development of the organization of state protection of art monuments in Poland]. Ochrona zabytków sztuki. Z. 1–4. Cz. 1. S. 3–33 [in Polish].

21. Dziennik urzędowy województwa Wołyńskiego (1922). [Official journal of the Volhynian Voivodeship]. 28 kwietnia [in Polish].

22. Wojciechowski, J. (1929). Polskie prawo zabytkowe. Wiadomości konserwatorskie [Polish Monument Law. Conservation News]. Dodatek do «Ziemi». № 2. S. 5–8 [in Polish].

23. Wojciechowski, J. (1929). Organizacja opieki państwowej nad zabytkami w Polsce [Organization of State Protection of Monuments in Poland]. Wiadomości konserwatorskie. Dodatek do «Ziemi». № 10, 11, 12. S. 37–43 [in Polish].

24. Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 6 marca 1928 r. o opiece nad zabytkami. (1928). [Regulation of the President of the Republic of Poland of 6 March 1928 on the protection of monuments]. Dziennik ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. Pierwsze półrocze 1928 r. № 29. Poz. 265. Warszawa : Drukarnia Państwowa : Tłoczono z polecenia Ministra Sprawiedliwości. S. 537–542 [in Polish].
25. Sieroszewski, W. (1971). Ochrona prawna dóbr kuitury w Polsce [Legal protection of cultural property in Poland]. Warszawa : Ministerstwo kultury i sztuki, Zarząd muzeów i ochrony zabytków. 175 s. [in Polish].
26. Dziennik ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. Drugie półrocze 1928 r. № 76. Poz. 675 (1929). [Journal of Laws of the Republic of Poland. Second half of 1928, No. 76. Item 675]. Warszawa : Drukarnia Państwowa : Tłoczono z polecenia Ministra Sprawiedliwości. S. 1607–1608 [in Polish].
27. Kolosok, B. (2009). Dolia pamiatok kulturnoi spadshchyny Ustyluha [The fate of cultural heritage monuments in Ustilug]. Mynule i suchasne Volyni ta Polissia. Volodymyr-Volynskyi v istorii Ukrainy i Volyni. Nauk. zb. Vyp. 32. Luts'k : MP «Puls». S. 151–169 [in Ukrainian].
28. Rewsky, Z. (1938). Przyczynek do dziejów architektury barokowej na Wołyniu [A contribution to the history of baroque architecture in Volhynia]. Ziemia Wołyńska. № 2. S. 9 [in Polish].
29. Dutkiewich, Y. (1934). Zarys historyczny rozwoju architektury na Wołyniu [Historical outline of the development of architecture in Volyen]. Biuletyn Historii Sztuki i Kultury. № 4–5. S. 301–303 [in Polish].
30. Dutkiewich, Y. (1935). Ochrona miast zabytkowych [Protection of historic cities]. Wołyńskie Wiadomości Techniczne. № 7. S. 6–7 [in Polish].

Стаття надійшла 10.10.2025

Стаття прийнято 27.10.2025

Стаття опублікована 22.12.2025